

SAYAR, 1
1129-0030

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZ ÇALIŞMASI

KÖYLÜ MEMLEKETİN EFENDİSİ MİDİR?

Danışman Öğretmen: Sevgi BALCI

Öğrencinin Adı-Soyadı: Mert SAYAR

Öğrencinin Numarası: 1129-0030

Sözcük Sayısı: 3956

Araştırma Konusu: Fakir Baykurt'un "Efendilik Savaşı" adlı yapıtında yer alan öykülerde birey-devlet ilişkisinin yansıtılmasında, sosyal düzeni bozan toplumsal koşulların işlevinin değerlendirilmesi

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Diploma Programı A Türkçe Dersi kapsamında hazırlanmış olan bu uzun tezde, Fakir Baykurt'un Efendilik Savaşı adlı yapıtının konu edildiği dönemdeki devlet-birey arasındaki ilişki sosyal düzen ve toplumsal koşullar bağlamında incelenmiştir. Tez dört bölümden oluşturulmuştur. Giriş bölümünde yapıtta yer alan öykülerin kurulduğu temel iletiler verilmiştir. Gelişme bölümde devlet-birey ilişkisi alt başlıklarla ele alınıp değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde yapıttaki öykülerde dönemdeki toplumsal koşullar cehalet, yoksulluk, bağnazlık ve batıl inançlar bağlamında incelenmiştir. Sonuç bölümünde tüm çalışmaya ilişkin genel bir değerlendirme yapılarak köylünün cehaletin, yoksulluğun, bağnazlığın ve batıl inançların esiri olduğu, bunun bir sonucu olarak sömürülere maruz kaldığı, bu dönemde devlet birey arasındaki ilişkinin sağlıklı işlemediği kanaatine varılmıştır.

(Sözcük Sayısı: 106)

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	4
A. BİREY-DEVLET İLİŞKİSİNİN KAPSAMI	8
B. BİREY-DEVLET İLİŞKİSİNİ ETKİLEYEN TEMEL KOŞULLAR	10
B.I. CAHİLLİK	10
B.II. YOKSULLUK	13
B.III. BAĞNAZLIK	17
SONUÇ	21
KAYNAKÇA	23

Araştırma Sorusu: Fakir Baykurt'un "Efendilik Savaşı" adlı yapıtında yer alan öykülerde birey-devlet ilişkisinin yansıtılmasında, sosyal düzeni bozan toplumsal koşulların işlevi nasıl işlenmiştir?

GİRİŞ

Demokrasiyle yönetilen ülkelerde, birey ve devlet birbiriyle doğrudan ilişki halindedir. Birey ve devlet arasındaki ilişkide her iki tarafın da birbirine karşı sorumluluğu vardır. Bireyler devletin geleceği ve devamlılığı için çalışmakla, devletler de bireylerin her türlü hakkını korumak, güvenlik, sağlık, eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak, refah içinde sürdürebilecekleri yaşam koşulları sunmakla yükümlüdür. Devletin hakiki bir devlet olabilmesi için akılcılığa, gerçekçiliğe, eğitim ve ilime önem vermesi gerekmektedir. Devletler bireylerinin kendi istek ve eğilimleri yönünde sürekli gelişmelerine imkân sağlamak, onlara güven ve huzur içinde hayatlarını sürdürmelerine imkân tanıyacak ortamı temin etmekle yükümlüdür.

Bireylerse devlet düzeninin korunmasını ve gelişmesini mümkün kılacak her türlü tedbirde devletin yanında yer almalı, devlete yük getirmeden mümkün olan ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla karşılamalı, gerektiği zamanlarda devletin güvenliğini sağlamak için her imkânı seferber etmelidir. Birey-devlet ilişkisi devletin yönetim rejimini ve toplumsal yapısını da belirleyen etmendir. Devlet, bireylerin, dolayısıyla toplumun, karakteristik özelliklerini belirler. Bu bağlamda özgür ve hür bireyler yetiştiren devletler özgür ve hür bir şekilde yönetilirler. Birey-devlet ilişkileri; insanın olumlu öngörüleleriyle, örf ve adetlerle, yerleşim yerlerinde köy, kasaba, belde gibi yönetim birimlerinin kurulmasıyla oluşturulur. İdari birimlere bölünerek ordu ve güvenlik teşkilatının oluşturulmasıyla, eğitim ve sağlık sisteminin geliştirilmesiyle, ekonomik ilişkilerin düzenlenmesi ve geliştirilmesiyle bireye olanaklar sağlamalıdır.

Fakir Baykurt'un "Efendilik Savaşı" adlı yapıtında yer alan öykülerde anlatıcı-yazarın öğretmenlik yaptığı süreçte, Anadolu köylerinde gözlemediği sosyal düzeni bozan toplumsal koşullar sunulmuştur. Bu koşullar göz önüne alındığında, öykülerdeki bireylerin devletle olan ilişkileri ortaya çıkmaktadır. Bireyler, var olma sürecinde onları koruyup kollayacak bir devlet gereksinimi duymaktadırlar, ancak böyle bir devletin varlığından adeta söz edilememektedir. Devletin demokratik sisteminde bir yanda bozuklukların mevcut olması diğer yandan bu sistemin bu uzama oldukça uzak olması da yapıtta toplumsal bozuklukları tüm yönleriyle ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır. Halk çeşitli sömürü odaklarıyla karşı karşıyadır. Cahildir, bunların hem farkında değildir, farkında olsa da bu odakların karşısında çaresizdir. Dolayısıyla halkın devlet kavramından anladığı pek de elle tutulur somut bir kavram değildir.

Bu çerçevede, yazarın, gerçekçi bakış açısı ve gözlemleriyle ortaya koyduğu bu yapıtta yoksulluğu, çaresizliği, kısıtlanmışlığı içinde kalmış köy halkının bir grup güçlünün karşısında sömürülmesi, ezen-ezilen ilişkisiyle adaletsizlik temelinde kurgulanmıştır.

Öykülerde, yaşanan gerçeklik, sosyal düzenin işleyişinde, yazar-anlatıcının gözlemleriyle ele alınmış ve bu çerçevede başta güçlülerle, ardından da doğayla ve figürlerin birbiriyle olan ilişkileriyle ortaya konulmuştur.

Yapıtın en temel sorunsalını, Mustafa Kemal Atatürk'ün hem devleti emanet ettiği hem de devlete emanet ettiği halkın "efendilik savaşı" oluşturmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Köylü memleketin efendisidir." sözü bu öykülere yansıyan çerçevede ne noktaya taşınmış olduğu sorgulanırken, ülkenin o dönem panoraması da çaresizlik dolu bir serzenişle okura aktarılmaktadır.

Cumhuriyet'in kuruluşun üstünden henüz çeyrek asır geçmişken Türk ulusunu kalkındırmak, aydınlık bir geleceğe taşımak için atılan adımlardan, yapılan reform ve yeniliklerden geriye

dönüş yaşandığı, başta eğitimde olmak üzere arzulanan hedeflere ulaşılmaktan çok uzak olduğu görülmektedir. Ülkenin kalkınmasının ancak halkın tümünün kalkınmasıyla mümkün olduğu gerçeği göz ardı edilerek özellikle köylü kesim adeta unutulmuştur. Köylü, en temel ihtiyaçlarının karşılanması için bile devleti arkasında hissedememiştir.

Baykurt, yapının konu aldığı dönemde demokrasi ve ulusal egemenlik olgularından bahsetmenin mümkün olmadığını, devletin temin etmek ve ihtiyaç gidermekten ziyade kendi ihtiyaçlarını temin etmeye çalışan bir yapıya büründüğünü öykülere konu ettiği olaylarla anlatmıştır. Dinleyen devlet yerine köylüye aşar vergisi, yol vergisi, savma vergisi ve uzun süre askerlik yapmak gibi sorumluluklar yükleyen buyurgan bir devletin varlığına, devlet ve birey arasındaki iletişimin önemsenecek bir düzeye çıkamadığına dikkat çekilmiştir. Baykurt; dönemin toplumsal koşullarına ve sosyal düzenine ışık tutarak, devletin sınırlı imkâna sahip olmasına bağlı olarak Anadolu'nun çoğu köşesinin cehalet ve yoksulluk tarafından esir alındığını yapıttaki öykülerle ortaya koymuştur.

Baykurt; cehalet, yoksulluk, bağınazlık ve batıl inançların köylünün en büyük düşmanları olduğunu, köylüyü inanç ve ekonomik sömürülere maruz bıraktığını somut örneklerle kanıtlamıştır. Eğitim-öğretim hizmetlerinin Anadolu'ya ulaştırılmasında devlet imkânlarının yetersiz kaldığına, devletin köylülerin dini ve manevi duygularıyla bilimi bir arada götürmelerine imkân tanıyacak bir ortamı sağlayamadığına dikkat çekilmiştir. Yapıttaki öykülerden eğitimsizlikten ortaya çıkan boşluğun köylüğü batıl inançlara, bağınazlığa ittiği, cehaleti körüklediği görülmektedir. Köylünün "efendi" olabilme gayretiyle çocuklarını okutmak için gösterdikleri çabaların imkânsızlıklara bağlı olarak sonuçsuz kaldığı, kimi köylünün de verdiği yaşam savaşı içerisinde eğitim/bilgi talep etmeyi aklına dahi getiremediği anlatılmıştır.

Bu tezde, yapıta konu edilmiş olan dönemde var olan ve yukarıda özetlenen cehalet, yoksulluk, ve batıl inançlara bağlılığın toplumsal yaşam üzerindeki etkileriyle bu bağlamda devlet-birey arasındaki ilişkinin yapıtta nasıl sunulduğunun analizi yapılmıştır.

A. BİREY-DEVLET İLİŞKİSİNİN KAPSAMI

Birey-devlet ilişkisinin sağlıklı işlemesi için her iki tarafın birbirine karşı sorumluluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Zira birey olmadan devlet, devlet olmadan da bireyden bahsetmek mümkün değildir.

Devletin asli görevi bireylerin bir arada güven ve huzur içinde yaşayacağı ortamı sağlamak, onların eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılayarak kamu kaynaklarını adaletli bir şekilde, ihtiyaçlar doğrultusunda eşit şekilde kullanmaktır. Yapıtta yer alan "Bir Şevket" adlı öyküde köylünün temel ihtiyaçları için devlete duydukları güven ve beklentileri verilmektedir:

“Kasabada bir kaç ötkün adamın "İsteriz" diye tutturduğu sıralarda Ankara'dan bir soru gelmiş: Ne istersiniz? "Bir banka istesek?" Bankayı almışlar, yapısını da yaptırmışlar, "Bir Toprak Ofisi istesek? onu da almışlar. Bir ortaokul!" (Baykurt, 111)

Bireylerin de temel görevleri arasında devlete destek olmak, vergi ödemek, askerlik yapmak, gerektiğinde hakkını talep etmek ve sorumluluklarının farkında olmak gelmektedir. Yapıtın, "Efendilik Savaşı Sürecektir" öyküsünde Baykurtköylülerin sorumluluklarının farkındalığı da anlatılmaktadır: *"Devletin açığını kapatan, borcunu ödeyen... görünür görünmez yollardan, galatalardan ve duvarsız gümrüksüz sınırlardan her varı alınan sınıf..." (Baykurt, 161)*

Yapıttaki öykülere yansıyan birey-devlet ilişkisi incelendiğinde taraflardan birinin diğerine karşı olan yükümlülükleri yerine getirmediği, bu durumun sonucu olarak da ilişkinin sağlam bir temel üzerine inşa edilmediği, dengeli bir etkileşimin sağlanamadığı görülmektedir. Köylünün bu duruma gösterdiği tepki yapıttaki "Beş Bilet" adlı öyküde *"Hökümetin falan aklına geldiğimiz yok mu?" (Baykurt, 36)* ifadesiyle dile getirilirken, "Can" adlı öyküde daha sert bir tona bürünerek *"yem zamanı öküzün yemini yeyip, iş zamanı dananın yerine yatmasınlar" (Baykurt, 67)* denerek adeta bir isyana dönüşmüştür.

Devletin bireyden alacaklarını fazlasıyla aldığı, ancak ona karşı sorumluklarını yerine getirmede aynı başarıyı gösteremediği görülmektedir. Köylü neredeyse tüm kazancını devlete verirken, başta eğitim sağlık gibi en temel hizmetleri alma konusunda sıkıntılar yaşamış, kimi zaman hastaneye gitmek için saatlerce, hatta günlerce yolculuk yapmak zorunda kalmış, kimi zaman da zaten kısıtlı imkanlarıyla kendi okulunu yapması beklenmiştir. Köylü, verdiği hayat mücadelesi içinde devletten haklarını ya talep etmemiş ya da edememiştir.

Devletin tüm vatandaşlara eşit mesafede olması, onlara imkanları dengeli sunması beklenirken adaletli bir paylaşımdan söz etmek de mümkün olmamıştır. Devlet adeta bir kesimden almak suretiyle diğerine vermiş, ortaya köylünün sırtından, onun verdiği vergiler, sunduğu hizmetler ile refah ve bolluk içinde yaşayan, bir kesim ortaya çıkmıştır.

"Uğurola" adlı öyküde odak öykü kişisi ile devletin memuru ile köylüsüne sunulan imkanlar arasındaki dengesizliği vurgulamaktadır:

"Kim yolluyordu bu kadar memuru buraya? Öyle tıka basa işleri de yoktu. Maaşları için bu kadar parayı nereden buluyorlardı? En para sıkıntısı çektikleri zaman bile etli sütü yiyorlar, "takım kumaş" giyiniyorlardı. Evlerinde kahveleri, sabunları, tuzları oluyordu. Karıları "kabul günü" veriyor, çocukları bayramlık pabba görüyordu.(...)Evd derdi çekiyorlardı amma, her birinin oturduğu ev halkın oturduğundan kat kat iyiydi: Pencere, geniş, temiz. (...) Neden, ah tuh edip duruyorlardı?" (Baykurt, 126)

B. BİREY-DEVLET İLİŞKİSİNİ ETKİLEYEN TEMEL KOŞULLAR

Yapıtın ele aldığı dönemin koşulları öykülere konu edilen olaylar bağlamında irdelendiğinde, toplumsal koşullardaki bozuklukların nedeniyle, birey-devlet etkileşimini sekteye uğrattığı görülmektedir. Yapıtta sosyal düzenin işleyişiyle toplumsal ve bireysel koşulları dönemi yazar-anlatıcının işleviyle okura sunulmuştur. Bu koşulları etkileyen temel etmenleri cehalet, yoksulluk ve batıl inançlara bağlılık olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür.

B.1. CAHİLLİK

Cehaletin, sözcük anlamı bilgisizlik olup toplumların ve bireylerin en büyük düşmanı olarak kabul edilir. Soyut bir kavram olmakla birlikte çok büyük somut facialara neden olabilir. Cehalet, kişinin sömürüye açık hale gelmesi sonucunu doğurur. Cahil kişi bilinçli olamaz, okuyup araştıramaz, sorgulayamaz, hayatıyla ilgili vereceği kararların sonuçlarını önceden kestirebilecek bir öngörüye sahip olamaz.

Fakir Baykurt'un yapıtında yer alan öykülerde de cehalet köylünün etrafını saran bir tehlike olarak ortaya çıkmaktadır. Yapıtı oluşturan öykülerle; köylünün, ülke ve dünyada yaşanan olay ve gelişmelerden uzak, kendi dünyası etrafında kapalı bir hayat sürdürdüğüne dikkat çekilmektedir. Köylü, yazılı ve sözlü haber kaynaklarını okuyamadığı gibi başka birisi okuduğunda da anlamakta güçlük çekmekte, kendi koşulları içinde güvenip saygı duyduğu birisinin ağzından kendisine anlatılmasına ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle gerçek olay ve haberler yerine kendi anlayabilecekleri dille anlatılan rivayetlere daha çok itibar etmekte, aracılarcaya yönlendirilebilmektedir.

Fakir Baykurt'un yapıtındaki "Kıl" adlı öyküsünde, ülke gündemine dair gazete haberlerine ilgi göstermeyen ahalinin boş ve gerçek dışı haberlere, sırf kendi anlayabilecekleri şekilde anlatıldığı için inanmaları anlatılmaktadır:

"Gelir gelmez gazeteleri koltuğuma alıp Acans'a götürüyorum. Bir kucak gazete! Okuyorum, dinliyorlar. Ne gazetelerin, ne dergilerin, hiçbirisinin dili onların diline uymuyor. "Okudun emme, bir de anlat!" diyorlar. (...) Onlara herhangi bir haberin etki yapabilmesi için ille Şakir Efendi kanalıyla gelmesi gerek... ..İlle bir aracı!" (Baykurt, 45)

Köylünün cehaleti nedeniyle araçlar kanalıyla kandırılmaya, sömürülmeye ve yanlış yönlendirmeye ne kadar açık olduğunu gözler önüne sermektedir. Kendisi okuyamayan, okuduğunu anlayamayan, mantık yürütemeyen hatta fikir sahibi olmayan kişiler cehalete mahkum şekilde hayatlarını sürdürmektedir.

Cahillik konusu "Efendilik Savaşı" adlı öyküde de öne çıkmaktadır. Cehaletin ve sonuçlarının bilincine varabilen kısıtlı sayıda köylünün, çocuklarını bu durumdan kurtarmak için verdiği başarısız mücadele öyküde şu ifade ile özetlenmektedir:

"[B]izim köyün çocuklarına, daha beter zorluklar çıkarıyor; kalıyorlar, gidemiyorlar okumaya! Böylece dedelerinin kurduğu köyde, zavallı birer roman kahramanı gibi, kaderlerini yaşamaya bırakılıyorlar (Baykurt, 4-5)

Öykü bütünüyle yoksulluk ve cehalet arasındaki kısır döngünün bir türlü kırılmadığını göstermektedir. Öykünün adından da anlaşılacağı gibi memleketin efendisinin kim olduğu netliğini kaybetmektedir.

Yapıtın ele aldığı dönemde eğitim kurumlarının sayı olarak yeterli olmaması, öğrencinin olduğu yere eğitim hizmetinin götürülmesi yerine eğitim hizmetinin olduğu yere öğrencinin, kendi imkanlarıyla, gitmeye çabalaması sonucunu doğurmuştur. Bu çabalar kısıtlı maddi imkanlara bağlı olarak çoğu zaman meyve vermemiştir. Köylü cehalete karşı yalnız başına verdiği mücadeleyi çoğu zaman kaybetmiştir.

Yine cahillik konusu “Get Ulan” adlı öyküde de öne çıkmaktadır. Öyküde oğluna para göndermek için şehre giden bir köylünün okuma yazması olmadığı için karşılaştığı zorluklar anlatılmaktadır. Öykü kişisi Posta Sarayını bulamamış, binayı bulmaya çalışırken yaşadığı çaresizliği özetlemiştir: "*Dünyaya yeniden gelirsem cahal gelmiyeceğim gardaaş!*" (Baykurt, 74) Sonrasında basit bir havale kağıdını dolduramamış, yardım istediği kişilerce de aşağılanmış, hor görülmüştür.

Öykü kişinin okuma yazmasının olmaması cehaletin boyutuna ilişkin güzel bir örnek sergilemektedir. Üstelik yurttaşlık görevlerini en az şehirlerde yaşayan kesim kadar, hatta daha da fazlasıyla, yerine getirmesine rağmen köylü bu kesim tarafından aşağılanmakta, adeta ikinci sınıf insan muamelesi görmektedir.

Baykurt'un “Tavla Kralı” adlı öyküsünde cehaleti konu ederek, devleti temsilen Anadolu'ya gönderilen memurların köylüye hizmet etmek yerine *ediyormuş gibi* görünmelerini anlatmaktadır. Bu durum köylünün ihtiyaçlarının tam anlamıyla karşılanamamasına neden olarak cehaleti de körüklemiştir. Görevi çocukları cehaletten kurtaracak okulların inşasını sağlamak olan gezici memurun görevini rahatlıkla ihmal edebildiği de anlatılmaktadır:

"... İki köyde okul yapımı var, gitmedi bile oralara... Bayındırlık teknisyenleri gelmediği için plan uygulaması ve öteki teknik işler de onun sorumlusunda. Ama istekle tutmuyor, ilgilenmiyor. rtaokulun yeni dökülmüş betonuna su bile serpilemiyor o ilgilenmeyince."
(Baykurt, 93)

Bu şartlar altında eğitim ve öğretimde hedeflenen başarının elde edilmesi olanaksız olup köylünün cehalete mahkumiyeti devam etmektedir.

Cehaleti konu eden bir başka öykü ise "Bebeler" adlı öyküdür. Bu öyküde köylülerin bakabileceklerinden çok daha fazla çocuk sahibi olmaları konu edilmiş, çocukların imkansızlıklar içinde kendi kendine büyüdükleri, eğitimlerine yeterli önemin verilemediği anlatılmıştır:

"Halil Çavuş'unkilerin bazılarını okula yazdım, birini okuldayken sattılar, birini devam ettirmediler, birine defter kalem almadılar; biri çorapsız, ceketsiz. (...) Yolların batağından çıkamadı kışlarda" (Baykurt, 12)

Öğretmenin öğrettiğinin kendilerine bir faydası olmayacağı telkini altında olan, öğretmen ve okul ile korkutulan bir çocuğun isteyerek okula gitmek istemesi, ilimle barışık olması, gerçekçi bir beklenti olamamaktadır. Bu zihniyetle yetiştirilmekte olan çocukların ne kendilerinin ne de onların yetiştirecekleri çocukların cehaletten kurtulması olanaksızdır.

Öyküde, imkanı kısıtlı köy çocukları için tasarlanmış Köy Enstitülerine bile öğrenci alınırken köy çocuklarının hakkının yendiğini, onların yerine torpil ve aracılıkla memur ve şehir çocuklarının alınarak köy çocuklarına verilen fırsatların bile gasp edildiğine de değinerek bir çarpıklığı daha ortaya koymuştur.

B.2. YOKSULLUK

Eğitimin önündeki en büyük engellerden biri de yoksulluktur. Yoksulluk, kişilerin hayatlarını gururlu bir şekilde idame ettirecek imkânların ellerinde bulunmaması durumudur. Barınma, karın doyurma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanan yoksul kimseler çoğu zaman eğitim haklarından da mahrum kalmaktadırlar. Buna bağlı olarak yoksulluk ile eğitim arasında kısır bir döngü bulunmaktadır. Ailelerin yoksulluk oranı arttıkça, çocuklarını

okutma imkânları ve okutmalarını sağlayacak imkânlarla erişmeleri zorlaşmakta, bu imkânlarla ulaşmak mümkün olmayınca da yoksulluk seviyeleri artmaktadır. Yoksulluk; açlık, cehalet, şiddet gibi pek çok olumsuz etmenin nedeni olarak gösterilebilir. Yoksul kişiler, muhtaç olmaları sebebiyle her türlü çıkar için kullanılabilmişlerdir. Yapıtta yer alan öykülerle köylünün yoksulluğa ve cehalete bağlı olarak maruz kaldığı sömürüye de yer verilmektedir.

Yapıttaki öykülerin geçtiği dönemde zor durumda olan yoksul köylünün sırtına devlet de birtakım sorumluluklar yüklemiş, buyurgan bir devlet olmuştur. Bu nedenle birey-devlet ilişkisi sağlıklı ve olması gerektiği gibi yürüyememiştir. Köylüler ürünlerini daha kaldırmadan bir kısmına devlet tarafından el konulmuş, köylülerden yol vergisi gibi ilave vergiler alınmıştır. Köylü devlete olan yükümlülüklerini yerine getirirken devlet köylüye olan yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememiştir. Devlet köylüden hem verdiğiinden hem de gerektiğinden fazlasını almıştır.

Baykurt, "Keziban'a İzin" adlı öyküde bir yandan köyü kalkındırma hedefi doğrultusunda okula öğrenci çekebilmek, uygun eğitim öğretim ortamını sağlayabilmek için tek başına verdiği mücadeleyi bir yandan da öğrencilerinin yoksulluğunu anlatmaktadır. Öykü kişisi üzerinden eğitim için gerekli fiziksel koşulların devlet tarafından sağlanamadığı anlatılmıştır:

"... Çok sıkıştık. Ne sıra yetiyor ne masa. Bir tek karatahtadan başka araç yok içerde. Harita yok. Levha yok. Atlas yok, sözlük yok, ansiklopedi yok. Hiçbirinde alacak takat yok. Tavan sarkık. Yağmurdan pencere kasalar şişik." (Baykurt, 24)

Devlet tarafından sunulan kısıtlı kaynaklara bir de köylünün imkansızlıkları ve yoksulluğu eklenince çocukların eğitim ve öğretime ulaşmaları bir hayalden öteye gidememiştir:

"Soruyorum, yarısında defter yok. Yarısında kalem yok. Yarsında kitap... De okut bunları! Okut da aydınlat! Okut da köye, köyün nasıl olacağı bilinmeyen yarımına ışık hazırla!...Evlerine girip çıkıyorum, ciğerlerine kadar görüyorum hallerini, utanıyorlar,

yerlere geçiyorlar, yok ellerinde! Tamtakır kuru bakır!....Çoğunun ayağında çarık bile yok. Hepsinin çorapları eski! Karlı ve çamurlu yollarda çarıkların içindeki dolaklar ayacıklarına yapışmış, buz tutmuş, topukları kıpkırmızı kalmış....Soğuk içlerine işlemiş...Tiril tiril titriyorlar...” (Baykurt, 25)

Köylü öyle bir yokluk içindedir ki okul için gerekli defter, kitap, alma bir yana çocuklarına elbise, ayakkabı bile alamamaktadır. Çamaşır yıkandığı gün bu nedenle okula gidemeyen çocuklar bile vardır: *“Bizim Keziban böyün gelmedi. Anası geycek yüyo. Urubası yoktur. Çilbahtır. Yarın salalım. Hadi eyvallah” (Baykurt, 27)* Köylünün önceliği eğitimden ziyade hayatta kalma mücadelesine verdiği görülmektedir. Köylü öyle bir mücadele vermektedir ki eğitim bir ihtiyaç değil adeta lükstür.

Baykurt'un “Can” adlı öyküde tarlalarda zor şartlar altında çok az bir gelir karşılığında çalışan köylünün yoksulluğu ve sömürülmesi anlatılmaktadır:

“... Bir koca ay seğırtip tazıya döndükten sonra bize veriyorlar yüz liracık, yatıp yatıp kendileri alıyor yedi yüz liraa(cık)... Nasıl olsa buna düzen diyorlar; yat dinlen Taki Bey! sırtımızdan kazandığın paralarla terimizi bir parça soğutmak istersek, o zaman da anamızı ağlat Taki Bey!” (Baykurt, 67-68)

Köylü yoksuldur, yoksulluğu nedeniyle de sömürülmektedir. Bu durumun farkındadır ve isyan etmektedir, ancak bu düzenle savaşılabilecek imkanı ve gücü yoktur, tüm imkanlar elinde toprağı, parası özetle gücü olan kesimin elindedir. Köylü, Milletin Efendisi olmaktan uzak bir noktadır.

Baykurt, yoksulluğu ve yoksulluğa bağlı sömürüyü “Payanoz” adlı öyküye de öykü kişisi tüm gün çok zor koşullar altında çalışıp harmanı kaldırdıktan sonra ürünün ağa ile nasıl paylaşıldığını anlatmakta, haksızlığa isyan etmektedir: *“Bir ona, bir bize,...Ağamız iyidir, yarıya böler...On sekizer teneke. Bu günkü değeri yetmiş liradır. Yetmiş lira köyde bir bebeyi*

zor giydirir.” (Baykurt, 65) Köylü zor şartlar altında çok da çalışsa ancak karnını doyurabiliyor, emeğinin karşılığında eline diğer ihtiyaçlarını karşılayacak, geleceğine yatırım yapmasına imkan sağlayacak kadar para geçmediğinden bu kısır döngü böyle devam edip gitmektedir. Yoksul ve çaresiz olduğu için sömürülmekte, sömürüldükçe de yoksulluğu artmaktadır.

Yoksulluk ve buna bağlı olarak sömürü “Şemsi Pınarı” isimli öyküde dile getirilmiştir. Isparta Lengüme’den gelip Ankara Polatlı arasındaki tarlalarda, günlüğü yarım kilo et parasına denk gelen altı liraya çalıştırılan köylülerin içler acısı halleri anlatılmaktadır. Köylüler o kadar muhtaçtırlar ki aldıkları paranın emeklerinin karşılığının denkliliğini sorgulamak bir yana mutluluklarını dile getiririler:

“Çok şükür, bin şükür halimize, efendi! İş bulduk, işliyoruz. Bunu da bulamayanlar var. Hasan beyden Allah razı olsun! Çürük çarık insanlarız hepimiz. Bize iş verdi çalışıyoruz...” (Baykurt, 146)

Köylü o kadar çaresiz ve muhtaç durumdadır ki içinde bulunduğu durumu sorgulayacak hali bile kalmamıştır. Bildiği tek iş budur, bu işi de bulamasa aç kalacaktır. Bu çaresizliğin farkında olan kesimse köylünün emeğinin karşılığını vermek bir yana, durumu fırsat bilerek onu sömürmeye devam etmektedir.

Öykü kişisi bu sömürü düzenine, cahil ve yoksul köylünün sırtından geçinen büyük ve varlıklı toprak ağalarına tepkisini aynı öyküdeki aşağıdaki ifadelerle dile getirmektedir: “....İnsanları tutmuşlardı, işletiyorlardı. Emek sudan ucuzdu! Yaptıkları yasalarla, aslı yok reform laflarıyla emek sahiplerini avutuyorlar, uyutuyorlardı. ” (Baykurt,146) Yoksulluk, cehalet gibi sosyal düzeni bozan toplumsal aksaklıklardan bir tanesidir. Yoksulluk tek başına bile eğitimin önünde bir engel iken yapıttaki öykülerde yoksulluğun, halkın çaresizliğinin fırsat bilinerek sömürülmesine de yol açtığı, sömürüldüğü için daha da yoksullaştığına vurgu yapılmaktadır.

Sonuç olarak ortaya çarpık bir düzen çıkmaktadır. Bir kesim çocuklarına pahalı okul ve kolejlerde en iyi koşullarda eğitim fırsatı sunabilirken, diğer kesim çocuklarını köy veya kasaba okullarına göndermekte, onların defter, kitap gibi çok basit ihtiyaçlarını bile temin etmekte zorlanmaktadır.

B. III. BAĞNAZLIK

Bağnazlık bağlı olduğu görüş ve inançtan başka bir şeyi kabul edememektir. İnsanların kendilerine kesin çizgiler çekmeleri, farklı olan hiçbir siyasi ve dini inancı kabullenmemeleri, kabullenenleri de dışlamaları bağnazlığın birer göstergesidir. Yapıttaki örneklerden Anadolu insanının bir kısmının bağnazlığın esiri olduğu görülmektedir.

Batıl inançlar temeli gerçeğe dayanmayan, mantıkla çelişen inanç ve davranışlar bütünüdür. Batıl inançların toplumlarda yayılmasının en büyük nedeni cehalettir. Bağnazlık batıl inanışları da tetiklemektedir. Cahil kişilerin kendilerine söylenen ve aktarılan inançları, fikirleri hiç sorgulamaksızın kabullenmesi bu durumun yayılmasındaki en büyük etmendir. Anadolu'nun köylerinde de İslam inancının saptırılması ve yanlış kaynaklardan öğrenilmesi ile bazı batıl inançlar kabullenilerek hayatların parçası yapılmıştır. Yapıtta, Anadolu insanının itibar ettiği batıl inançlara örnekler verilerek, halktan itibar gören hacı ve hocaların bu inançların yaygınlaşmasında ne kadar büyük pay sahibi oldukları anlatılmıştır. Yapıtta yer alan öykülerde hem bağnazlığa hem de batıl inançların toplum üzerinde yarattığı olumsuzluklara çarpıcı örnekler eserdeki farklı öykülerde ele alınmıştır.

“Yağmur Yağdıran” isimli öyküde de bağnazlığı ve eğitimin önünde oluşturduğu engelleri anlatmaktadır. Öyküde yağmur duası eden babanın, oğlunu yağmurun duayla değil buğuyla yağacağını söylemesi üzerine babanın çocuğunu okuldan alması bağnazlığın ilk ve en basit örneğidir: “*Babam o akşam, yemek ekmek, bir şey yemedi. Sonra da okula yollamadı beni.*”

(Baykurt, 22) Öyküdeki baba bağınaz bir yaklaşımla gerçeği duymaya bile tahammül edememiş, oğlunu okuldan alarak başarılı bir öğrencinin parlak geleceğinin önünü kesmiştir.

Aynı öyküde bağınazlık bu sefer öğretmene eğitim için arsa tahsis ettiğinde çıkarılan engeller bağlamında ele alınmıştır: “...Verirsek kilise toprağı yapacak.” (Baykurt, 20) cevabı çağdaş eğitime karşı önyargılı yaklaşımın somut bir örneği olup eğitimin ne tür mücadeleler ile sürdürüldüğüne ilişkin güzel bir örnektir.

“Müfettiş” isimli öyküde de yine bağınazlık başka bir perspektiften ele alınmıştır. Öyküde, dar görüşlü bir müfettişin, sol görüşlü bir yazarın eserini okuyan odak figüre tepkisi anlatılmaktadır. Müfettiş, yazarını beğenmediği bir kitabı okuyan öğretmene tepkisini aşağıdaki ifade ile dile getirmiştir: “*Nasıl okursun bunu? Nasıl, nasıl?(...) Ne olursa olsun! Solcudur! Ben bunu bilir, bunu söylerim. Kitapları yasaktır.*” (Baykurt, 39) Bağınazlık dini inanca bağlı olarak değil siyasi bir görüşe ilişkin de ortaya çıkmaktadır.

Bağınazlık “Zehir” isimli öyküde de ele alınmıştır. Öyküde fareyle mücadelede kullanılan boyalı buğdayın bazı köylülerce göçmen bir kimsenin tavuklarında kullanılması, bu durumu şikayet etmek isteyen göçmenin ve onu destekleyen öğretmenin korkutulmaya çalışılması anlatılmaktadır. Öyküde Odak figür kendisine komünist damgası vurulmakla tehdit edilmektedir:

“*Bizim öğretmen Moskof kralının (Stalin) ölümünde bayrak çekmiştir, öyleyse komunisttir desem, ne halt edersin?... Git, şeherden dört beş komunist kitabı getir, evinden içeri at da karakola haber veriver! Onbaşının da arayıp bulamadığı! İki günde tevteri dürülür sağlam.*” (Baykurt, 53)

Bu sözler, kişilerin hakkında bilgi sahibi olmadıkları görüşlere ne denli önyargılı olduğunun bir kanıtı olarak değerlendirilebilir. Komünizmin, çekilen kesin çizgilerin dışına çıkması sebebiyle insanlar tarafından ağza alınması bile sakıncalı görünmektedir. Bağınazlığın somut

sonuçlarına ilişkin bir örneğe "Enstitülü İlyas Paşa" adlı öyküde de yer verilmiştir. Öyküde arıcılıktaki başarısıyla dikkat çeken öykü kişinin komünist diye mimplenerek sürgün edilmesi anlatılmıştır. Öykü kişisi, *"Bunlar komünist! Bir örnek giyiniyorlar, kollektif çalışıyorlar!"* (Baykurt, 140) ifadesini kullanan cahilleri *"köyde kentte oturup köydeki köylüyü sömüren haramzedeler ya da onların köydeki adamları"* olarak tanımlamıştır. Köylünün kendi ayakları üzerinde durabilmesi, onların emeğini sömüren kesimin çıkarları ile ters düşmekte basit bir iftira ile köylünün başarısının önüne geçilmektedir.

Bir önceki bölümde de ele alınan "Keziban'a İzin" adlı öyküde bağınazlığa farklı bir örnek verilmekte, kız çocuklarının eğitime mesafeli duruşa dikkat çekilmektedir. Odak figür *"Niye köyden uzağa yaptınız okulu?"* diye sorduğunda *"Adaam! Kız var, karı var, köyün içine yakışır mı?"* (Baykurt, 23) cevabını almıştır. Bu tutum sadece erkeklerin okula gidebileceğinin varsayıldığına ilişkin güzel bir örnek olup toplumun çok büyük bir kesimi sadece cinsiyetleri nedeniyle eğitim fırsatından yoksun bırakılabilmektedir.

"Ham Meyvayı Kopardılar Dalından" isimli öyküye de henüz on iki yaşındayken komşunun oğluya evlendirilmeye çalışılan bir kız çocuğu anlatılmaktadır: *"Kız kısmı on ikiye bastı mı ya evde ya erde! Hazreti peygamberimizden örnek alalım: Üçüncü karısı 12'sinde değil miydi efendimize geldiğinde?"* (Baykurt, 58) Bağnaz halk kız çocukları okutmak yerine evlendirerek kendilerine bir gelecek inşa etmelerinin önüne geçmiştir.

Aynı öyküde bu defa batıl inançlar işlenerek evlendirildikten sonra mutsuz olan bu kız çocuğunun derdine hocalarda, hafızlarda çare arandığı anlatılmaktadır:

"Kara Hafız, muskayla, cinle, üfürükle kızın gönlünü oğlana çevirebilirmiş. Fen küpüymüş Hafız...(...)" Okudu üfürdü, kitap karıştırdı, muşamba kesti, verdi elime bir şeyler: Şunu sırtına dikeceksin. Şunu da eşiğe gömeceksin. Şunu yatağına dikeceksin. Şunu da su içtiği testiye atacaksın..." (Baykurt, 60).

“Yaran Dede’nin Taşları” isimli öyküde de çocukları doğduktan çok kısa süreler sonra ölen ailenin dertlerine batıl inanışlarla çözüm bulmaya çalışmalarını anlatmaktadır: *“Tekkeden türbeden geç, doktora bile gittiler.”* (Baykurt, 16) Bu öykü batıl inançların bilimin önüne nasıl geçtiğinin güzel bir örneğidir. Hastalıkların tedavisinde önce batıl inançlardan medet umulmakta son çare olarak doktora gidilmektedir. Ailenin durumu Hoca’ya danışması üzerine, Hoca gerekli araştırmayı yaptığını söyleyerek çocuk sahibi olamamalarını Yaran Dede’den taş almalarına bağlamıştır:

“Yıldızlama’ya baka, cin, dere, kitap açma sırrına vardı işin. (...) Yıldızlamaya baktım, öyle göründü, Kitap açtım, öyle göründü. Düşe yattım öyle göründü. Cin derdim öyle göründü. (Baykurt, 16)

Oysaki İslam inancında bu batıl inançların hiçbirine yer yoktur. Köy ahalisinden saygı ve ilgi gören bir büyüğün tavsiyeleri boş inançların yayılmasına neden olmaktadır. Bunun altındaki en temel neden ise eğitimsizliktir. Eğitimsizlik, cehaleti cehalet ise bu tür boş inançlara bağlılığı körüklemektedir.

Baykurt, “Ağzı Eğri Adil Bey” adlı öyküde de batıl inançlara bağlılığı konu etmiştir. Öyküde yüz felci geçiren İlçenin eğitim işlerinden sorumlu, nispeten eğitilmiş öykü kişinin bile doktora gitse de çözümü esas olarak batıl inançlarda araması anlatılmaktadır: *“Okutup üfletmişler, Niyazi Dede’ye adak adanmışlar, Dede’nin bilmem kaç kuşaktan torunu Yakup’tan bir muska almışlar”* (Baykurt, 82) Bir hastalığın çaresinin tıbbi çözümler yerine, batıl inançlarda aranması dönemin çarpık toplumsal koşullarına güzel bir örnektir.

Bağnazlık ve batıl inançlar da aynı cehalet ve yoksulluk gibi sosyal düzeni bozan toplumsal aksaklıklardan bir tanesidir. Yapıtta yer alan öykülerden de görüldüğü gibi bağnaz kişiler yeni fikir ve kavramlara açık olmadığından çağdaş eğitime ve bilime de mesafeli dururlar. Bu tek başına bir sorun olsa da temel sorun yoksulluk, bağnazlık ve cehaletin birbirini beslemesidir.

SONUÇ

Birey-devlet ilişkisinin sağlıklı işleyebilmesi için devletin önce halkına ulaşması gerekmektedir. Fakir Baykurt "Efendilik Savaşı" adlı yapıtında yer verdiği öykülerle eseri kaleme aldığı dönemde devlet-birey arasındaki ilişkilerin olması gerektiği gibi işlemediği, devletin özellikle köylerde yaşayan bireylere karşı sorumluluklarını yerine getirmekte ve temel ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kaldığına dikkat çekilmiştir.

Baykurt, köyün içinden gelmiş, Köy Enstitüsü mezunu bir öğretmen gözüyle köylünün çağdaş eğitime ulaşmasına engel olan yoksulluk, cehalet ve bağnazlık gibi dönemin toplumsal çarpıklıklarını gerçek hikâyelerle ortaya koymuştur.

"Efendilik Savaşı", bir yandan da köylünün belli bir kesimce nasıl sömürüldüğünü ve bu sömürü düzeninin devam edebilmesi için cehaletin, yoksulluğun, bağnaz fikirlerin sömüren kesimce nasıl teşvik edildiğine ilişkin güzel örnekler vermiştir.

Köylüye götürülemeyen temel hizmetlerin başında eğitim gelmiştir. Baykurt, hizmet için gittiği köylerde eğitim yapılacak bir okul, eğitim için gerekli teçhizat, her şeyden önce öğrenci bulmanın bile o günün koşullarında ne kadar zor olduğunu çarpıcı örneklerle ortaya koymuştur. Kendi okulunu yapması, okulun temel ihtiyaçları karşılaması beklenen köylü zaten yoksullukla mücadele ettiğinden bu ihtiyaçları karşılamakta zorlanmış köylüyle öğretmeni çoğu zaman karşı karşıya getirmiştir.

Baykurt, batıl inançlara bağlılığın da köylünün eğitime karşı gösterdiği dirençte rol oynadığını güzel örnekler vererek kanıtlamıştır. Eğitimsizlikten ortaya çıkan boşluk batıl inançlarla doldurulmaya çalışılmış, bu durum eğitimsizliği daha da körükleyerek bir kısır döngüye yol açmıştır.

Efendilik Savaşı yapıtı, köylünün içinde bulunduğu zor koşulları, bu koşulların köylünün hayatını nasıl şekillendirdiğini vermesi yönünden önemli bir tartışmayı da başlatmıştır: Köylü memleketin efendisi midir? Köylünün cehaletin, yoksulluğun, bağınazlığın ve batıl inançların esiri haline getirerek sömürüye ne kadar açık bıraktığını, devletin bireye olan temel yükümlülüklerini tam olarak yerine getirememesine rağmen bireylerden beklentisinin ne kadar yüksek olduğunu özetleyen güzel bir yapıt olarak ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

Baykurt, Fakir. Efendilik Savaşı. İstanbul: Literatür Yayınları, 6. Basım: Kasım 2014.